

PRZYPISY

Wstęp

¹ Dwa dolary dziennie to jedna z kilku linii ubóstwa określanych na podstawie dochodów, jakie w statystykach międzynarodowych stosuje Bank Światowy. Metodologii leżącej u podstaw ich wyznaczania zarzucano niedoszacowywanie rozmiarów biedy na świecie (Townsend, Gordon, 2002). Streszczenie dyskusji na ten temat znajduje się w raporcie UNDP (2003: 42). Dane dotyczące Unii Europejskiej i Wielkiej Brytanii odnoszą się do osób, które żyją z dochodów wynoszących poniżej 60 procent krajowej mediany. Od czasu Szczytu Barcelońskiego w roku 2002 Unia Europejska określa takie osoby jako „zagrożone biedą”.

² Niektóre z tych kwestii szerzej omawiają Alcock (w druku) oraz Deacon (2002, 2003).

Rozdział 1. Definicje biedy

¹ Niemniej jednak niektóre wskaźniki stosowane do monitorowania postępów w walce z biedą – na przykład wskaźnik osiągnięć edukacyjnych – są bez wątpienia raczej miarą „deprywacji możliwości” aniżeli biedy jako takiej.

² Pełniejszy opis różnorodnych wyjaśnień zjawiska biedy można znaleźć w: Holman (1978); Townsend (1979, 1993); George, Howards (1991); Alcock (w druku); Deacon (2002, 2003).

Rozdział 2. Pomiary ubóstwa

¹ Dobrego przeglądu kwestii związanych z miarami dostarczają następujące pozycje źródłowe: „Journal of Social Policy” 16 (2), Nolan, Whelan (1996) oraz Atkinson i in. (2002). Dyskusję na temat lokalnych wskaźników deprywacji, które nie są tu omawiane, prezentują Tunstall, Lupton (2003).

Rozdział 3. Nierówności, podziały społeczne i zróżnicowane doświadczanie biedy

¹ Pojęcie indywidualizacji związanej z płcią oraz sposób jej traktowania w debatach dotyczących polityki społecznej w kilku krajach europejskich omawiane są w: *Social Policy & Society* (2004).

Rozdział 4. Ubóstwo a wykluczenie społeczne

¹ Do głównych tekstów na ten temat należą: Room (1995, 1999); Levitas (1998); Byrne (1999); Gordon, Townsend (2000: rozdz. 15-17); Percy-Smith (2000); Hills i in. (2002).

² Zobacz również Rodgers i in. (1995); Bhalla, Lapeyre (1999); *IDS Bulletin* (1998); Clert (1999); Kabeer (2000b); Room (2000); Sen (2000) oraz – w bardziej krytycznym ujęciu – Jackson (1999).

³ Ewentualnie można jeszcze wyróżnić czwarty, bardziej krytyczny paradygmat, który analizuje wykluczenie społeczne w kontekście relacji klasowych w obrębie globalnego kapitalizmu (Allen, 1998; Byrne, 1999; Castells, 2000).

⁴ Choć pojęcie to jest różnie definiowane, w tym kontekście kapitał społeczny odnosi się do sieci, relacji, norm i wartości, które wiążą ludzi ze sobą.

⁵ „Ekspertami wspólnotowymi” byli „sami mieszkańcy budynków komunalnych przeznaczonych dla osób o niskich dochodach, którzy doświadczali wykluczenia społecznego”, a zarazem „mają szersze kontakty w obrębie danej wspólnoty oraz reprezentują mieszkańców swojej dzielnicy” (Richardson, Le Grand, 2002: 497).

⁶ Brak rozróżnienia w badaniach empirycznych na pracę opłacaną i nieopłacaną – jak w w przypadku badania CASE – mimo odpowiedniego uwzględnienia tej ostatniej, niekoniecznie stanowi tu odpowiedź, ponieważ pomija odmienne implikacje dla statusu ekonomicznego obu rodzajów działalności. Bez wątplenia wolontariat i opiekę lepiej jest traktować jako wskaźniki włączenia w sieci społeczne.

Rozdział 5. Dyskursy biedy: od traktowania w kategoriach Innego do szacunku

¹ Zobacz np. analizę Rossa dotyczącą tego, jak retoryka stosowana w orzeczeniach amerykańskiego Sądu Najwyższego „dokonuje konceptualnej segregacji” „biednych” jako „odmiennych i odbiegających od normy” (1991: 1540-1). Veit-Wilson wyróżnia kilka dyskursów biedy, za którymi – jak twierdzi – kryją się rozmaite stanowiska w kwestii polityki społecznej przyjmowane w różnych krajach (1998, 2004).

² Marks używał podobnego słownictwa do opisu najniższych warstw społecznych czy „lumpenproletariatu” (Mann, 1994; Coole, 1996).

³ © „The Independent”. Autorka i wydawca wyrażają wdzięczność za pozwolenie na przedruk tego materiału, chronionego prawem autorskim.

⁴ Większość brytyjskich dowodów w tej kwestii przedstawiona jest zwięźle w: Lister (1996). Zobacz także Marshall i in. (1996), Walker, Howard (2000) oraz bardziej sceptyczną ocenę MacDonalda (1997), którego nowsze prace kwestionują

ich trafność w odniesieniu do ludzi młodych, żyjących w naprawę biednych dzielnicach (MacDonald, Marsh, 2001). Dowody dotyczące Stanów Zjednoczonych można znaleźć np. w Katz (1989) oraz Jencks (1992).

⁵ Zobacz także: Schram (1995); Handler, Hasenfeld (1997); O'Connor (2001); Goode, Maskovsky (2001); Schram, Soss (2002).

⁶ Z badania *Głosy biednych (Voices of the Poor)*, przeprowadzonego przez Bank Światowy, wynika, że jest tak zwłaszcza w krajach byłego bloku socjalistycznego, gdzie wstyd związany z biedą odczuwany jest szczególnie intensywnie (Narayan, 2000).

⁷ Leisering i Leibfried (1999, rozdz. 7) opisują również zmiany w wizerunku biedy w powojennym RFN-ie.

⁸ „The Big Issue” to tytuł czasopisma sprzedawanego na ulicy przez ludzi, którzy są lub byli bezdomni albo też należą do gospodarstw domowych, w których występuje zagrożenie bezdomnością.

Rozdział 6. Bieda a sprawstwo: od wiązania końca z końcem do organizowania się

¹ Przykłady wpływu tej perspektywy na rozważania o biedzie na Północy można odnaleźć w: Room (2000); Hill (2001); Piachaud (2002) oraz Steinert, Pilgram (2003). Związane z tym pojęcie szeroko rozumianego kapitału (ang. *assets*) stanowi podstawę modnej ostatnio koncepcji „opieki społecznej opartej na szeroko pojętym kapitale” (ang. *asset-based welfare*).

² Dziękuję za tę uwagę Jan Flaherty.

³ Powracającym tematem w opracowanym zbiorze wypowiedzi poświęconych zebraniu jest to, pod jakim względem stanowi ono „rodzaj pracy” lub „nieformalną działalność gospodarczą” znajdującą się na samym dole hierarchii strategii przetrwania, a zarazem niosącą ze sobą znaczne ryzyko (H. Dean, 1999).

⁴ Codzienny opór ludzi dotkniętych biedą wobec systemu prawnego został podkreślony w kilku krytycznych badaniach z zakresu socjologii prawa (streszczonych i skomentowanych w: McCann, March, 1996).

⁵ Zobacz np.: Whelan i in. (2000); Bradbury i in. (2001); DWP (2003d), Kuchler, Goebel (2003); Layte, Whelan (2003) oraz – w odniesieniu do „dotkliwej” biedy dzieci – Adelman i in. (2003).

⁶ Zobacz: Shropshire, Middleton (1999); Layte i in. (2000); Ermisch i in. (2001); Ridge (2002); Adelman i in. (2003); Buhaenko i in. (2003); Vegeris, Perry (2003); Yeandle i in. (2003).

⁷ Zobacz: Holloway i in. (1997); Daly, Leonard (2002); Jarrett, Jefferson (2003); McKendrick i in. (2003b); Mumford, Power (2003); Yeandle i in. (2003).

Rozdział 7. Ubóstwo, prawa człowieka i obywatelstwo

¹ Te i inne istotne dla tej kwestii dokumenty ONZ można znaleźć na stronie: www.unhchr.ch.

² Należy jednak zauważyć, że zasadność idei powszechnych praw człowieka jest niekiedy kwestionowana (zob. Sen, 2002, roz. 10; Lister, 2003: 215 (dyskusja na ten temat)).

³ © „The Independent”. Autorka i wydawca wyrażają wdzięczność za pozwolenie na przedruk tego materiału, chronionego prawem autorskim.

⁴ Jednak, mimo że w grę wchodziło tu prawo do prywatności, wspomniana grupa kobiet nie stosowała zazwyczaj do wyrażania swojego niezadowolenia dyskursu praw. Gilliom jest więc sceptyczny, jeśli chodzi o jego wartość w odniesieniu do osób ubiegających się o pomoc społeczną. Omówienie niektórych argumentów przeciw podejściom opartym na prawach znajduje się w: H. Dean (2002).

⁵ Euronet podkreśla również w szczególności potrzebę wysłuchania dzieci żyjących w biedzie (Ruxton, Bennett, 2002).

⁶ Żądanie to przypomina żądania nowych ruchów społecznych, które kwestionują tradycyjne definicje tego, co jest uznawane za wiedzę (Wainwright, 2003).

⁷ Autorem tego sformułowania jest Willie Baptist z Kensingtonskiej Unii na rzecz Praw Socjalnych oraz Kampanii na rzecz Ekonomicznych Praw Człowieka Ludzi Biednych, <www.kwru.org/educat/orgmod2.html>.

Wnioski: Od koncepcji do polityki

¹ Lupton (2003b) także opowiada się za lepszym powiązaniem badań ilościowych i jakościowych dotyczących ubóstwa w danej dzielnicy (okolicy) oraz za zbadaniem jego wpływu na jednostki.

² Dla czytelników brytyjskich w dyskusji na temat możliwych kierunków przyszłej polityki społecznej pomocne mogą być następujące źródła: Howarth i in. (2001); Darton i in. (2003); JRF (2004); Alcock (w druku).

³ Szersze naświetlenie tych kwestii znaleźć można w corocznych raportach *Szansa dla Wszystkich (Opportunity for All)*, publikowanych przez DWP, oraz w Narodowym Planie Działań – ukazującym się co dwa lata dokumencie, który jest tworzony przez wszystkie kraje członkowskie UE dla Komisji Europejskiej.

⁴ Opracowanie Nancy Fraser obejmuje odrzucenie alternatywnego „tożsamościowego modelu” uznania proponowanego przez takich teoretyków uznania jak Charles Taylor (1992) czy Axel Honneth (1995). Mimo że taki model nie odnosi się do ludzi dotkniętych biedą, nie należy tracić z pola widzenia tego, na co nacisk położyli Taylor i Honneth, a mianowicie szkód o charakterze psychologicznym, jakie wynikają z niewłaściwego uznania (zob. roz. 5.). Co więcej, Honneth (2003) twierdzi, iż domaganie się szacunku jest integralną częścią żądań redystrybucyjnych.